

הצעת חוק חדשה לגיוס חרדים לצה"ל: פטור בלא כלום או דחיית הקץ?

שלמה בלאק | 28 באוקטובר, 2021 | גיליון 1529

באוגוסט האחרון אישרה ועדת הכנסת הצעת חוק שתכליתה לחלץ את סוגיית גיוסם של חרדים לצה"ל מהמבוי הסתום. אולם, נוסח ההצעה ויותר מכך, חוסר הבהירות לגבי עמדתו של צה"ל והתנהלותו בעניין, בצד היעדר שינוי בגישתם של החרדים עצמם, אינם מבטיחים שהבעיה עומדת בפני פתרון. נראה שגם אם ההצעה תתקבל, מצב שילוב החרדים במוסדות המדינה, בצבא ובשוק התעסוקה לא ישתנה. במאמר זה מנותחות הסיבות לתחזית זו ומוצעות דרכים חליפיות לפתרון הקונפליקט לשביעות רצון הצדדים.

חוק שירות הביטחון נמנה על החוקים הראשונים שנחקקו במדינת ישראל. ברמה העקרונית, החוק מתייחס לאפשרות שכל אזרח ישראלי יתגייס לצה"ל בהגיעו לגיל 18. הקהילה החרדית, שחששה שגיוס בניה לצה"ל יגרום נזקים רוחניים ולביטול תורה, הובילה לחקיקה שעל פיה בני הקהילה יתייצבו בפני צה"ל ויצהירו ש"תורתם אומנותם" וגיוסם יידחה עד לקבלת פטור בהגיעם לגיל 26. חוק זה גרם לרבים בציבור היהודי הכללי לראות את החרדים כמשתמטים מחובותיהם האזרחיות. מחלוקת זו גורמת לשסע עמוק ונמשך בחברה הישראלית.

גם אם שוררת הסכמה בקהילה החרדית לגבי ההתנגדות לגיוס לצה"ל, יש גרסאות שונות לגבי האופן בו יש להתמודד עם הדרישות סביב נושא הגיוס. רוב הקהילה הליטאית והספרדית גורס שיש להגיע להסדר שיאפשר לבני הישיבות להתמקד בלימוד תורה - ולכן יש להתייצב. מולם עומד "הפלג הירושלמי" הטוען כי כל שיתוף פעולה עם המדינה בעניין זה עלול להביא לעקירה מוחלטת של עולם התורה. משכך, אלו מסרבים להתייצב על מנת לדחות את שירותם הצבאי.

בקרב, בעקבות דרישת בג"צ להכניס שינויים במבנה החוק, יפקע תוקפו ביוני 2022. ללא חוק תקף, ייווצר מצב בו עשרות אלפי בחורי הישיבות יעמדו בסירובם להתגייס ויוגדרו עריקים. מצב זה עלול לעורר התנגדות ציבורית העלולה לבוא לידי ביטוי בהפגנות סוערות, ואף לגרום משבר פוליטי חמור.

לאור זאת אישרה ועדת הכנסת בחודש אוגוסט האחרון הצעת חוק מעודכנת להסדרת גיוס החרדים. ההצעה כוללת שתי תוספות מהותיות לנוסח החוק הקודם: (1) גיל הפטור לחרדים לגיוס לצה"ל ירד מ-26 ל-21 ויעלה בתוך שלוש שנים לגיל 23. (2) הישיבות יצטרכו לעודד גיוס בחורים לצה"ל על פי יעדים מספריים שילכו ויעלו משנה לשנה בשיעור גבוה משיעור הגידול

הממוצע של האוכלוסייה החרדית. החוק מדבר גם על קיצוץ בתקציב הישיבות שלא יעמדו בלפחות 95 אחוזים מהיעד שלהם, ובלבד שגובה הקיצוץ בתקציב לא יעלה על 50 אחוזים. בהצעת החוק יש סייג שעל פיו, אם משנת 2023 עד שנת 2026, החרדים לא יתגייסו באופן שימלא לפחות 85 אחוזים מיעדי הגיוס, תוקף החוק יפקע והמדינה תחוקק חוק חדש.

במשרד הביטחון עצמו חלוקות הדעות בנוגע לקליטת מתגייסים חרדים. ב-2018 כונסה ועדה מקצועית של משרד הביטחון במטרה למלא את דרישת בג"צ לקביעת יעדי גיוס אופרטיביים. הוועדה אכן הציבה יעדי גיוס וגרסה כי צה"ל ערוך לקליטת מתגייסים חרדים. מאוחר יותר התברר כי הוועדה קבעה את יעדי הגיוס תוך התבססות על נתוני מתגייסים שנאספו ופורשו באופן מרושל, וממילא מסקנות הוועדה אינן אמינות. לפיכך כונסה ועדה חדשה, בראשות האלוף (מיל.) רוני נומה, לבחינת יעדי גיוס חרדים לצה"ל. ועדת נומה מצאה שאין להסתמך על הנתונים שבידי משרד הביטחון ושיש לאסוף את נתוני המתגייסים החרדים מחדש, תוך דיוק ההגדרה של זהות המתגייס החרדי. בנוסף, הוועדה הצביעה על חילוקי דעות הקיימים במשרד הביטחון ובצה"ל בנוגע ליכולת הקליטה של מתגייסים חרדים. למעשה הסיקה הוועדה שצה"ל אינו ערוך לקליטת מתגייסים חרדים. הצעת החוק הנוכחית מבקשת לתרגם את מסקנות ועדת נומה.

בעניין יעדי הגיוס שנקבעו בהצעת החוק הנוכחית נראה כי אלו מתעלמים מהמלצות ועדת נומה ומבוססים על הקריטריונים שכבר התבררו כבעייתיים. יתר על כן, הנתונים הקיימים בידי צה"ל מתבססים על מספר המתגייסים החרדים בגילאי 18-26, בעוד שהצעת החוק מתייחסת למתגייסים בגילאי 18-21.

הסעיף המתייחס להורדת גיל הפטור ל-21 מתכתב עם הבטחת בחירות של ראש הממשלה נפתלי בנט, שגרס כי יש לאפשר לבחורי הישיבות בחירה חופשית ולהוריד את חסם הגיל, המונע לדעתו מבני הישיבות לצאת ולהשתלב בשוק התעסוקה. סוגיית הורדת גיל הפטור לגיוס חרדים שרויה גם היא במחלוקת בקרב מקבלי ההחלטות. מהצד האחד עומדים אלה המבליטים את העדפת ערך השוויון בנטל השירות הצבאי, ומהצד השני עומדים אלו המדגישים את האינטרס הלאומי של שילוב החרדים בשוק התעסוקה ולכן קוראים להוריד את גיל הפטור. מחלוקת זו הובילה לפשרה, שעל פיה יינתן באופן זמני פטור לחרדים שמלאו להם 21 שנים, כאשר בתוך שנתיים גיל הגיוס יעלה הדרגתית ל-23.

הקהילה החרדית ככלל אינה חוששת במיוחד מהשלכות הצעת החוק הנוכחית. בהקשר של מילוי יעדי הגיוס והסנקציות, הם מניחים כי כל עוד מסקנות ועדת נומה לא ייושמו, ימשיך צה"ל בשיטת הספירה הלקויה וגם לא יגדיר היטב את הקריטריונים שעל פיהם ייקבע מיהו החרדי המתגייס. בנתונים כאלה, הקהילה החרדית צפויה לעמוד ביעדי הגיוס שהועמדו לשנים הקרובות ובלבד ששיטת הספירה לא תתוקן. מנהיגי הקהילה החרדית אינם מודאגים גם מהשנים הבאות שבהן היעדים צפויים לגדול, זאת בעיקר משום שהם מצפים שבעתיד, כשנציגי המפלגות החרדיות ישובו לקואליציה, החוק יעודכן שוב, ומניין תלמידי הישיבות ימשיך

לצמח בהתמדה. ניסיון העבר מוכיח, שאיומים תקציביים אינם מהווים איום קיומי על מניין תלמידי הישיבות - בשנת 2013 כשתקציב הישיבות קוצץ ובמקביל הוענק פטור משירות צבאי לכעשרים אלף אברכים ותלמידי ישיבות, נצפתה ירידה של כ-5 אחוזים במספר בני הישיבות באותה שנה, אולם מספר בני הישיבות עלה חזרה בכ-2 אחוזים בשנה העוקבת. ואז בשנת 2015, עם הצטרפות החרדים לקואליציה, מספר בני הישיבות שב לקדמותו ואף עלה. יש לזכור כי אם הקהילה החרדית לא תצליח לעמוד ביעדים בין השנים 2023-2026, תוקפה של הצעת החוק הנוכחית יפקע ואז ישובו ויתעוררו אותן דילמות שקדמו להצעת החוק. ממילא, טוענים החרדים, היעדים והסנקציות לא יגרמו לשינוי במצב הדברים הקיים.

גם הפחתת גיל הפטור לא עוררה גלים בקהילה החרדית. מבחינת הפלג הירושלמי, שמסרב להכיר עקרונית בחוק הגיוס, אין עניין בשאלה אם המועמדים לשרות בצה"ל מוגדרים כפטורים או כדחויי שירות. שאר הקהילה החרדית גם היא אינה מוטרדת במיוחד משאלת הגיוס. על פי מחקר של המכון הישראלי לדמוקרטיה שפורסם בחודש אוגוסט האחרון, כ-70 אחוזים מהצעירים החרדים לא מאמינים שחוק הגיוס ישפיע באופן משמעותי על שילוב החרדים בשוק התעסוקה. לכן נראה כי בעוד הממשלה גורסת שתלמידי הישיבות לומדים בהן כדי להימנע מגיוס, הרי שבחורי הישיבות עצמם מדווחים כי גם אם תפתח הדלת לשוק התעסוקה, הם לא יושפעו לעזוב את הישיבות.

המשמעות היא, שהחוק החדש לא צפוי לשנות הרבה מהמצב הקיים, על מנת לייצר את השינוי המבוקש על ידי הממשלה, קרי עידוד שילובם של חרדים בצבא ובשוק העבודה. אם אכן זו מעוניינת בשינוי כזה, מוטלת עליה החובה לקבוע בבירור האם צה"ל אכן מעוניין ויכול לקלוט חיילים חרדים ולספק להם את צורכיהם הייחודיים. מעבר לכך, עליה להעמיד יעדי גיוס אמיתיים, על פי קריטריונים שקופים ומדויקים, הלוקחים בחשבון את הצרכים האישיים, החברתיים והרוחניים של המתגייס החרדי. יש לעשות זאת באופן המקובל על צה"ל ועל מנהיגי הקהילה החרדית, ככל האפשר. בו בזמן, על המדינה להקל על החרדים שקבלו פטור משירות צבאי את הצטרפותם לשוק העבודה, באופן מותאם לצרכיהם התרבותיים והרוחניים. בנסיבות אפשריות כאלה בעתיד, אם המדינה אכן תכיר בחשיבות לימוד התורה, והקהילה החרדית מצידה תיווכח לראות שהמדינה לא מבקשת ליצור שינוי מהותי בצביון התרבותי/רוחני הייחודי של חרדים, או אז, אלו המעוניינים להמשיך ללמוד תורה יעשו זאת ואילו האחרים, המעוניינים לשרת במוסדות המדינה ולצאת לשוק התעסוקה יוכלו גם הם לעשות זאת. בכוחו של שינוי מיוחד זה לתרום באופן משמעותי לכבוד הדדי ולתחושת סולידריות חברתית בין הקבוצות השונות המרכיבות את המרקם הישראלי.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט